

Máté Lajos (1928-2011)

Máté Lajos nagyapja uradalmi néptanító volt. Édesapja, az irodalom- és sajtótörténész Máté Károly, 24 hónapot harcolt a fronton, s századosként szerelt le 1918-ban. Magyar-német szakos gimnáziumi tanár volt Dombóváron, s bölcsészdoktorként végzett Pécsen, 1925-ben. Sajtótörténetet tanított az egyetemen, folyóiratokat, szótárokat szerkesztett, több sajtóval és könyvkiadással kapcsolatos könyvet írt. Évekig volt a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda igazgatója. Édesanyja a dombóvári „mozis”-nak volt a lánya. Ez a mozis apa egyébként gazdatisztként tartotta el a családját.

Máté Lajos 1928. július elsején született, Pécsen.

A hatvanas évek közepén ismertem meg. Vonattal jártam Békéscsabára, hogy az amatőr rendezői vizsgához szükséges tanfolyamon hallgassam szívderítő fecsegését a görögökről, s szellemes fejtegetését Brecht *Carrar asszony puskái* című játékának térképészéről. Aztán ő jött hozzánk, diákokhoz, Orosházára, tavaszi ünnepi műsort rendezni. Egyszer, valamin földühödve, irdatlan kiabálásba kezdett, s a pipáját is földhöz vágta. Érdeklődve néztem. Nem hittem el, hogy ilyesmi megtörténhet. Aztán, mintha mi sem történt volna, egy idő múlva folytatta a próbát. Ekkor már túl volt győri és csabai rendezésein, de még láthattam egyik legjobban sikerült munkáját, a *Pillantás a hídról*-t. Erős előadás volt.

A hetvenes évek elején körülbelül egy időben kerültünk a Népművelési Intézetbe. Ő főmunkatársnak a Drámai Osztályra, én adminisztrátornak a kutatási részlegre. Pár év múlva rám bízta az amatőr színjátszók eléggé elgázosodott képzéseinek ügyét. Terveimet nem titkoltam. Erre aztán, ahol csak lehetett, neveltségessé tett, borzadva ecsetelt mindenféle ifjú titáni erőfeszítést, két konyak között. Aztán egy szobába kerültünk. Tíz éven át dolgoztunk együtt. Utaztunk az országban, tanítottunk a nyári kurzusokon, leveleztünk, telefonáltunk, tartottuk a lelket magunkban meg másokban. Azt hiszem, mindent tudtunk egymásról.

Ő kora reggel kezdett, s fél tízre készen volt minden aznapi munkájával. Az elolvasott újságot azonnal eldobta, úgyszintén a nem iktatandó leveleket is. Kéjes örömmel szabadult meg mindentől, s időnként mindenkitől. Mire kitanultam vibráló természetét, ő már a lépteimet hallva tudta, mire számíthat, ha belépek. Ismertük egymást. Azokban az években megvetett mindent és mindenkit. Ha ez lehetetlennek bizonyult, magát vetette meg, amittől ingerült lett, tartós rosszkedve kerekedett. Tisztaságmániás volt. Ha beverte a térdét az asztalba, aznap nemigen lehetett hozzá szólni. Félt a betegségektől, a gyerekektől, a balesetektől. Idegesítette a pátosz, a politika, de türelmes volt a furcsálkodó színjátszókkal szemben. Néha eltanácstalanodott, s magával is vitatkozva mérlegelt egy-egy produkciót. Nem konspirált, nem ártott, legfeljebb nem segített. A fontoskodókat nagyon utálta, s azon nyomban ki is figurázta. Akkor kezdett elfogadni valakit, ha megbizonyosodott az illető esendőségéről. Megbocsátanivalót keresett, különben unatkozva vagy utálattal elfordult tőlünk. Kiszámíthatatlan, s rendkívül szórakoztató ember volt.

Csak sokkal később, a *Samesz voltam a Művész Színházban* című könyvéből tudtam meg, hogy ez a mindenben kételkedő, mindent kiforgató, keserű humorú em-

ber milyen rajongó ifjú volt húsz évesen. Könyvek között töltött gyerekkor után, Várkonyi Zoltán mellett csodálkozott rá a színházra, de annyira, hogy bölcsészkar tanulóit három félév múlva odahagyta. Később a Nemzetiben is dolgozott Major Tamás és a többi nagy közelében, így nem kellett gyakorlati tárgyakat tanulnia, csak valami elméleti vizsgát tett az akkori főiskolán. Ez elég volt ahhoz, hogy rendezőként tartsák nyilván. A speciális osztályban olyanok tanultak vele együtt, mint Zsurzs Éva, Udvaros Béla, és a későbbi legendás Kaposvárt megalapozó Kormos István.

Rendezőként, ahogy mostanában írják róla, a „csúcson” hagyta abba, s lett az amatőr színjátszók Máté Lajosa, a színházi nevelés hírvivője, fesztiválok szervezője és a magyar kultúra követe külföldön is.

A történetmesélés, vagy, ahogy ő mondta, a „sztorizás” volt az életeleme. Mindenre emlékezett. Ha ő lehetett a társaság középpontja, figyelni is képes volt másokra. Ilyenkor olyan kitüntető figyelemmel fordult az őt érdeklő nők és férfiak felé, hogy azok életük fontos perceit élték meg ebben a kaján reflektorfényben. Szerette, ha egy nő nő, méltányolta, ha egy férfi férfi, s kíváncsi szeretettel fordult az átmenetek felé.

Türelmetlen és kényes természete hihetetlen társasági munkabírással párosult. S legfőként ezért írok most róla, mert érdemes tudni a fiatalabb nemzedék tagjainak, hogy ez a nehéz természetű, színes, érdekes ember micsoda munkát végzett, mint kultúrdiplomata a színházi kultúra, s vele a drámapedagógia külföldi kapcsolatainak megteremtése során. Mi többiek már régen kidőlünk, amikor ő, hol németül, hol angolul, hol magyarul szóval tartotta a vendégeket vagy a házigazdákat. Ha nem velem történik meg számtalanszor, tán el se hiszem: külföldön járva, aggodalmas-nehézkés pillanatokban, elakadt tárgyalási helyzetekben csak úgy véletlenül ki kellett ejteni a nevét, s a társaságban mindenki fölvilanyozódott. „Oh, Lajos Máté!” Szívek és ajtók nyíltak meg a neve hallatára. Az általa megszőtt és életben tartott barátságok és pedagógiai célzatú flörtök eredményeként juthattunk azokhoz a nemzetközi kapcsolatokhoz, amiknek minden értéke beépült a magyar alternatív színházi kultúra, s vele a drámapedagógia iskoláiba és intézményeibe.

Máté Lajos fia a magyar színházi élet egyik legjelentősebb alakja, a színész-rendező-színházigazgató: Máté Gábor. De Máté Lajosnak nemcsak vér szerinti fia és lánya él. Sokan vagyunk, akik örizzük a nevetését, az évődését („Hercegnőm, mi baj van? Mester, mi újsááág?”). Sokan vagyunk, akik először tapasztalhatták meg a közelében, milyen az, amikor a hazulról hozott polgári kultúrát könnyed és tékozló természetességgel birtokolja valaki. Ő pedig mintha mindig lebegett volna. „Iker vagyok! – mondta széles nevetéssel, Tudod, az Ikernek mindig levegőben repked a kezük...” Nem szeretett megérkezni. Hisz „semmi, semmi nem jó, úgy, ahogy van” (*Sárközi György*). A bizonyosság fárasztotta leginkább. Az elindulás hozta lendületbe.

Nemrég elindult közülünk, végleg, visszavárhatatlanul. Hosszú, szép utat kívánunk neki.

És – mindent köszönünk.

Gabnai Katalin